نجیب منلی ۲۰۱۸/۱۱/۲۸

د افغانستان اوبه او د پاکستان زهر

لمړی برخه

له څه مودې راهیسې پاکستانۍ رسنۍ په افغانستان کې د اوبو د مهارولو هڅې (لکه د شاه توت پروژه چې هند يې د ۲۳۶ ملیونه ډالرو په ارزښت د کابل په سیمه کې د ۱۴۶ ملیونه مکعب متره اوبو د ذخیره کولو په موخه د پلي کولو نیت لري) د افغانستان او پاکستان په روابطو کې د هند د لاس وهنې د یوې بېلګې په توګه عامه اذهانو ته وروپېژني. د پاکستاني رسنیو دغه په اصطلاح اندېښنې په یو شمېر معتبرو نړۍوالو رسنیو کې هم انعکاس مومي او په افغانستان کې يې هم د جنجالي خبرونو تري ژورنالستان او رسنۍ په غبرګولو کې ناغېږي نه کوي (دي نېشن – جولای ۹، دي ډیپلومات - اګست ۲۰، فارين پالیسي – نومبر ۱۳، رزاق مامون – د عقرب ۲۳، ...)

پاکستان هڅه کوي چې خپل ولسونه له دې وډاروي چې په افغانستان کې، د کابل د سیند پر حوزه، د بندونو جوړول به د کرښې اخوا سیمې اعیزمنې کړي او له دې لارې د افغانستان په جګړه کې خپلې لاسوهنې توجیه کوي.

په افغانستان کې هم د تلویزیوني بحثونو کارپوهان چې د عیني واقعیتونو پر ځای پر عندي خیالونو ډېره تکیه کوي، کله نا کله پر پاکستان د اقتصادي فشار د وسیلې په توګه د اوبو مسئلې ته ګوته نیسي.

د افغانستان اوبه د یوې ستړې ملي شتمنۍ په حیث د هېواد د اقتصادي راتلونکې په اړه یو محوري بحث دی خو دا موضوع یوه ساده شعاري خبره نه بلکې خورا پېچلې تخنیکي ابعاد لري چې ژور فکر غواړي.

په دې لیکنې کې د افغانستان د اوبو تر یوې سرسري ارزونې وروسته د افغانستان پر ضد د پاکستان د حکومت او استخباراتو د رواني جګړې له پاره د پاکستاني مطبوعاتو هغو څرګندونو ته اشاره شوې چې ګواکې افغانستان د هند په مرسته پر پاکستان د اوبو وچولو هڅه کوي. همدا راز د افغان سیاستوالو او تحلیلګرو پام د دې موضوع واقعیت او حساسیتونو ته را اړول شوی دی.

۱ - د افغانستان د اوبو یوه عمومي ارزونه

افغانستان د اوبو پينځه بېلابېلي حوزي لري چې هره یوه يې ځانګړي تخنيکي، اقتصادي او سياسي اړخونه لري. د دې ليکنې مرکزي ټکی د کابل سيند او له پاکستان سره د افغانستان د اوبو موضوع ده خو د مطلب د روښانتيا له پاره به په لنډ ډول هغه نورې څلور حوزې هم يادې کړو:

- د آمو حوزه :

د آمو د اوبو حوزه په افغانستان او ګاونډ کې پر ۲۲۷۸۰۰ مربع کيلومتر ساحه کې غوړېدلې چې ۳۹٪ يې (۹۱۰۰۰ مربع کيلومتره) په افغانستان کې ده. د آمو سيند ۲۵۴۰ کيلومتره اوږد دی چې ۱۲۰۰ کيلومتره يې له تاجيکستان، اوزبيکستان او ترکمنستان سره د افغانستان ګډه پوله جوړوي. په افغانستان کې د آمو حوزه له پينځو مهمو برخو متشکله ده (رستاق، خان آباد، کوکچه، کندوز او پنج). د آمو سيند ۹۰۰ کيلومتره بستر د کښتيو چلولو وړتيا لري او د يو مهم ترانزيتي محور نقش لوبولای شي.
د آمو څنډو ته پرتې ځمکې په دوامدار ډول د توږل کېدو په حال کې دي نو د آمو د څنډو د استحکام موضوع د هېواد د سترو حياتي پروژو يوه برخه بلل کېدای شي. د کوکچې پر سيند ۴۵۰ ميګاواټو شاوخوا برېښنا په ظرفيت د بند پروژه هم ډيزاين شوې ده.

- د هريرود - مرغاب حوزه:

دا حوزه د هريرود، مرغاب او کوشک رود سيندونو څخه جوړه شوې ده او شاوخوا ۸۰۰۰۰ مربع کيلومتره مساحت لري.
د مرغاب سيند په ۴۰۰۰۰ مربع کيلومتر ساحه کې پروت دی چې د ترکمنستان په شګو کې ورکېږي.
هری رود د بابا له غرونو پيل کېږي، ۶۵۰ کيلومتره د افغانستان دننه بهيږي، بيا سل کيلومتره د افغانستان او ايران پوله جوړوي، وروسته په همدومره اوږدوالي د ايران او ترکمنستان پوله جوړوي او بيا د ترکمنستان له تجن سره په شګو کې ورکېږي.
د هرات په چشت شريف کې د سلما بند د هريرود اوبه ذخيره کوي. دا بند ۶۴۰ مليونه مکعب متره اوبه زېرمه کوي او ۴۲ ميګاواټه برېښنا توليدوي.
د هريرود اوبه د افغانستان د ابادۍ له پاره ضروري دي خو ايران او ترکمنستان هم ترې ګټه اخيستل غواړي.
افغانستان له ايران سره د هريرود د وېش له پاره کوم ځانګړی تړون نه لري نو ځکه ايران پر هريرود د بندونو او نورو تاسيساتو جوړولو ته د ګواښ په سترګه ګوري.

- د شمال حوزه:

د شمال د اوبو حوزه پر ۷۱۰۰۰ مربع کليومتره پرته ده له له څلورو عمده سيندونو تشکيل شوې ده: بلخاب، خلم، سرپل او شيرين تګاب. د دې حوزې اهميت له دې ټکي بنه څرګندېږي چې د بلخ تاريخي اهميت د بلخاب له سيند سره تړلی دی.

- د هلمند حوزه

هلمند د افغانستان تر ټولو ستر او اوږد داخلي سیند دی چې د آسیا په کچه په لسم کتار کې راځي. هلمند ۱۴۰۰ کیلومتره اوږدوالی لري. ، د اصلي رود – هلمند - تر څنګه د دې حوزې مهم سیندونه او رودونه دا دي: ادرسکن، ارغستان، چګای، ناور دښته، فراه رود، خاشرود، خوسپه رود، اغنداب، موسی کلا، سرده او غزني، ترنک او ارغنداب. د هلمند د اوبو شبکې ۲۶۲۰۰۰ مربع کیلومتره ساحه پوښلې ده او د افغانستان په سلو کې څلوېښت کرنیزې ځمکې خړوبوي.

د هلمند د سیند په برنۍ برخه کې د اوبو جریان چټک دی. د ځمکو د تورل کېدو له امله په برنۍ سیمه کې ځمکې تخریبېږي او ښکته، د کجکي بند کاسه د خړې د کښېناستو له امله ډکېږي. تر اوسه د هلمند د حوزې د بېلابېلو رودنو د برنیو برخو (هزاره جات، روزګان، سیاه کوه...) د ځمکو د تخریب د مخنیوي او د اوبو له انرژۍ څخه د استفادې له پاره د اوبو د مدیریت په برخه کې لازم اقدامات نه دي شوي. د سرده بند، د دهلې بند، د کجکي بند او د کمال خان بند په دې حوزه کې د اوبو د تنظیم مهم تاسیسات دي.

د هلمند سیند د تاریخ په اوږدو کې څو واره خپل مسیر بدل کړی دی چې له ایران سره د پولو په تثبیت کې یې هم کله نا کله ستري ستونزې پیدا کړي دي.

د هلمند د اوبو په اړه د افغانستان او ایران تر منځه په ۱۳۵۲ کال کې یو تړون وشو چې له ګاونډیو هېوادونو سره د اوبو د وېش یوازېنی حقوقي سند دی.

- د کابل حوزه

د کابل حوزه چې ۷۷۰۰۰ کیلومتره مربع ساحه یې پوښلې او ورسره تړلې موضوعات د دې لیکنې اصلي بحث دی، چې وروسته څېړل کېږي.

- کوچني خوړونه

د افغانستان د غربی جغرافیې او په هېواد کې د اوربښت د ټیټې کچې له امله د افغانستان د اوبو یوه د پام وړ برخه کوچنیو، محلي خوړونو ته ورځي. د دې اوبو یوه برخه د مستقیم تبخیر له امله هوا ته ځي، یوه برخه په محلي کروندو کې کارول کېږي، یوه کوچنۍ برخه د ځمکې لاندې زېرمې تغذیه کوي او یوه برخه یې د لویو سیندونو شبکې ته د ویجاړوونکو سېلابونو په بڼه ورګډېږي. پر خوړونو د اوبو د زېرمه کولو کوچني تاسیسات د افغانستان د اوبو د مدیریت یو مهم بحث دی. پر خوړونو د اوبه خور او د کلیوالي سیمو د څښاک د اوبو له پاره د کوچنیو بندونو جوړول به نه یوازې په محلي سطحه د خلکو د ژوند په ښه کولو کې اغیزمن وي بلکې تر څنګ به یې په اوږد مهال کې د چاپېریال په ښه کولو کې هم نقش د پام وړ وي. د خوړونو د اوبو سم مدیریت به د افغانستان د اوبو د مجموعي زېرمو په مدیریت کې مهم ځای ولري.

۲ - له ګاونډيو هېوادونو سره د اوبو د کارونې ګډ مسايل

له تاجيکستان او او ازبيکستان سره د اوبو پر وېش خاصه ستونزه نه شته خو د آمو پر بهير شمال لوري ته د اوبو فشار هم کم دی او لازم استحکامات هم شته نو سوېل لوري ته د آمو د څنډو تخريب د افغانستان له پاره يوه مهمه موضوع ده چي حل يې هم تر ډېره د افغانانو په لاس کي دی. په بدخشان کي د کرنيزو ځمکو نه شتون او په ښکتني بهير کي توپوګرافيک واقعيتونه (د اوبو له سطحي د افغانستان د ځمکو لوړوالی) د کرني په برخه کي د آمو له اوبو ګټه اخيستنه ستونزمنوي. له دي امله له پورته دوو ګاونډيو سره د اوبو پر سر کومه لانجه نه شته. البته که په راتلونکي کي وکړای شو چي د پايپ لاين په مرسته د بره آمو يوه برخه اوبه د افغانستان لوېديځو برخو او حتی ايران ته ولېږدوو نو ممکنه ده چي شمالي ګاونډيان د دي ډول سترو زېربنايي پروژو مخالفت وکړي.

د شمال د حوزې اوبه، تقريباً ټولي، پولو ته تر رسېدو د مخه ختمېږي خو د تاريخ په اوږدو کي ګاونډيو پر دې اوبو چندان تکيه نه ده کړې نو د هغې په اړه هم د پام وړ ستونزه نه شته.

ترکمنستان د هريرود پر بهير له ايران سره پر ګډه پوله، د افغانستان له مشورې پرته، د دوستی په نامه يو بند جوړ کړی دی (۲۰۰۴) چي شاوخوا اته سوه مليونه مکعب متره اوبه زېرمه کوي. په افغانستان کي د هرېرود په مسير کي د اوبو د زېرمه کولو او کارولو تاسيسات (تر ټولو مهم يې د سلما بند دی) ايران - او شايد تر يوه حده ترکمنستان - د خپلو منافعو له پاره ګواښ بولي. د دوه اړخيزو او دري اړخيزو توافقاتو نه شتون د اوبو پر سر اړيکي يو څه ترينګلي کړي دي خو د افغانستان د دولت رسمي سياسي کرښه په دې سيمه کي د افغانستان کورنيو ګټو ته لومړيتوب ورکول دي. د ايران حکومتي مشرانو په وروستيو څو کلونو کي په ښکاره ډول په افغانستان کي د اوبو د مديريت له تاسيساتو سره خپل مخالفت څرګند کړی دی او داوېره شته چي د مخربو، مزدورو وسله والو ډلو په مټ شته او جوړېدونکي تاسيسات له ګواښ سره مخ کړي. په دې برخه کي د افغانستان حکومت ته په کار ده چي هم له حقوقي اړخه او هم له امنيتي اړخه د خپلو ګټو د خونديتوب کولو له پاره په جدي توګه لازم تدابير و نيسي.

د هلمند د اوبو په اړه د ايران او افغانستان تر منځ دولتي تړون شته، خو په تېرو څلورو لسيزو کي د جنګ شرايطو افغانستان دې ته پرې نه ښود چي خپله د اوبو برخه په کامل ډول وکاروي نو عملاً ايران له خپل حقه زياتي اوبه درلودې. اوس ايران هڅه کوي چي دا بالفعل وضعيت په خپله نفعه په يو ډول نه يو ډول تل پاتي کړي او حقوقي بڼه ورکړي. دلته هم افغانستان ته په کار ده چي په حقوقي برخه کي د مذاکراتو تکړه ټيمونه ولري او د ځمکي پر مخ د تاسيساتو د خونديتابه له پاره امنيتي تدابير ولري.

له پاکستان سره تر اوسه د اوبو پر سر کومه ريښتيني لانجه نه ده پيښه شوې خو يو لړ سوء تفاهمات شته چي د دواړو دولتونو تر منځ د بې باورۍ او شک فضا يې رامنځ ته کړې ده. زهرجن تبليغات او پر واقعيتونو نه ولاړې انديښني د پاکستان له خوا د افغانستان په چارو کي د لاسوهني له پاره د پلمي په توګه کارول کېږي.

ادامه دارد

تذکر:

هرگاه خوانندگان محترم متمایل باشند که نبشته ها و مطالب دیگری از این نویسنده را مطالعه کنند، می توانند با اجرای "کلیک" بر عکس نویسنده در صفحهٔ مقالات، به فهرست "آرشیف" شان رهنمائی شوند!